

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia XIV (2016)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.14.22

Iwona Pietrkiewicz

Teksty historiograficzne w środowisku dominikanów Prowincji Litewskiej – wybrane przykłady

Ostatnie lata przyniosły w historiografii nowe koncepcje oraz metody badań. Teoretycy podkreślają, że we współczesnym piarstwie historycznym szczególnego znaczenia nabiera kwestia doboru, selekcji i interpretacji dostępnych źródeł¹. Bardziej pojemna stała się sama definicja źródła, które ujawnia nowe – inne pytania historyka². Od połowy lat 90. XX wieku, po fazie zainteresowania retorycznym wymiarem piarstwa historycznego, nastąpiło przeniesienie punktu ciężkości zainteresowań teorii historii na kwestie pamięci historycznej³, tradycji i doświadczenia historycznego w ujęciu socjologicznym⁴. W dyskursie współczesnej historiografii polskiej zwraca się uwagę zarówno na wzajemne przenikanie pomiędzy poszczególnymi kierunkami badawczymi⁵, jak i znaczenie nurtu antropologicznego⁶.

¹ J. Topolski, *Historia jako nauka po postmodernizmie*, [w:] *Pamięć, etyka i historia. Anglo-amerykańska teoria historiografii lat dziewięćdziesiątych (antologia przekładów)*, red. E. Domańska, Poznań 2006, s. 35–36; E. Domańska, *Wprowadzenie*, [w:] *Teoria wiedzy o przeszłości na tle współczesnej humanistyki. Antologia*, red. E. Domańska, Poznań 2010, s. 8, 19–20.

² J. Topolski, *Korzystanie ze źródeł literackich w badaniu historycznym*, [w:] *Dzieło literackie jako źródło historyczne*, pod red. Z. Stefanowskiej i J. Sławińskiego, Warszawa 1978, s. 20–21; B. Geremek, *Fabula, konwencja i źródło. Utwór literacki w badaniu kultury średnio-wiecznej*, [w:] *Dzieło literackie jako źródło historyczne*, pod red. Z. Stefanowskiej i J. Sławińskiego, Warszawa 1978, s. 114–115.

³ J. Le Goff, *History and Memory*, New York 1992; J. Le Goff, *Historia i pamięć*, Warszawa 2007; G. Cubitt, *History and Memory*, Manchester 2007; K. Pomian, *Historia. Nauka wobec pamięci*, Lublin 2006; P. Ricoeur, *Pamięć, historia, zapomnienie*, Kraków 2006.

⁴ A. Radomski, *Pojęcie doświadczenia we współczesnej refleksji humanistycznej i w historiografii – jego zmiana jako rezultat przeobrażeń kulturowych w świecie współczesnym*, „Historyka” 1999, t. 29, s. 57–68; P. Burke, *History as Social Memory*, [w:] P. Burke, *Varieties of Cultural History*, Cambridge 1997, s. 43–59. Zob. też E. Shils, *Tradition*, London-Boston 1981; J. Szacki, *Tradycja. Przegląd problematyki*, Warszawa 2011.

⁵ E. Domańska, *Historia antropologiczna. Mikrohistoria*, [w:] N. Zemon Davis, *Powrót Martina Guerre’a*, przeł. P. Szulgit, red. E. Domańska, Poznań 2010, s. 200. Tu także *Wybrane prace na temat historii antropologicznej i mikrohistorii w Polsce*, zest. E. Domańska, s. 235–246; E. Domańska, *Mikrohistorie. Spotkania w międzyświatach*, Poznań 1999; P. Rodak, *Antropologia historii. Antropologia historyczna w Polsce. Pojęcia – Dziedzictwo – Perspektywy. Ankieta*, „Rocznik Antropologii Historii” 2011, z. 1–2, s. 266–269.

⁶ W. Wrzosek, *Historia – kultura – metafora. Powstanie nieklasycznej historiografii*, Wrocław 1995, s. 103. Zob. też T. Wiślicz, *Krótkie trwanie. Problemy historiografii francuskiej lat*

Koncepcje te mają wpływ na współczesne badania historyków literatury i bibliologów. W badaniach bibliologicznych wyraźnie zaznaczyła się wielość spojrzeń i ujęć badań nad książką, prób wielowątkowego opisanie w różnych aspektach dziedzictwa książki oraz jej roli zarówno w życiu indywidualnym, jak i zbiorowym⁷.

Wydaje się, że interesującym obszarem analizy znaczenia pisarstwa historycznego i funkcjonowania tekstów historiograficznych są środowiska kościelne, a zwłaszcza zakonne. Spojrzenie na społeczności klasztorne w perspektywie historycznej przynosi wiele istotnych pytań o ich miejsce w dziejach kultury europejskiej oraz specyfikę ich istnienia w szerszym kontekście modelu kultury. Równie swoista pozostaje ustalona pozycja historiografii w środowiskach religijnych, która sprzyjała wyznaczaniu ich miejsca w świecie⁸. Zakony budowały swoją tożsamość, odwołując się zarówno do wartości duchowych, jak i etycznych, prawnych, historycznych. Są one typowym przykładem budowy struktur zakorzenionych w „historiozoficznej metaforze”, uwzględniających specyficzną koncepcję chrześcijańskiego rozumienia porządku świata⁹.

Rozwój badań podejmujących pytania o miejsce zakonów w dziejach kultury europejskiej dotyczy także wieloaspektowego spojrzenia na rolę książki w tych społecznościach. Warto podkreślić, że szeroko rozumiana kultura klasztorna kształtowała się w kręgu wiary w istnienie wartości wiecznych, których zachowaniu sprzyjały religia, etyka, wiedza, prawo, sztuka, zwyczaje, ich utrwaleniu pomagały funkcjonujące w zakonach teksty.

Zakonne teksty historiograficzne możemy rozpatrywać, uwzględniając różnorodne czynniki, warto podkreślić, że początkowo odwoływały się one do dziejoparskich tradycji antycznych¹⁰, ale z czasem spolaryzowała się zarówno ich treść, jak i forma. Oparcie na słowie pisanym tak typowe dla społeczności religijnych, wskazuje na wykorzystanie historiografii w wielu kontekstach, na przykład w piśmiennictwie sakralnym, literaturze memoratywnej, kaznodziejskiej, piśmiennictwie historycznym czy hagiograficznym, ale również tekstach pragmatycznych¹¹. W kontekście badań dziejów kultury książki zakonów w Wielkim Księstwie Litewskim trzeba też zwrócić uwagę na specyfikę związaną z nakładaniem się różnych kultur i religii¹²,

dziewięćdziesiątych XX w., Warszawa 2004; S. Bednarek, *Pojmowanie kultury i jej historii we współczesnych syntezach dziejów kultury polskiej*, Wrocław 1995; *W poszukiwaniu antropologicznego wymiaru historii. Aron Guriewicz i Carlo Ginzburg. Interpretacje*, red. J. Pomorski, Lublin 1998; *Historia – mentalność – tożsamość. Studia z historii, historii historiografii i metodologii historii*, red. W. Wrzosek, K. Polasik-Wrzosek, L. Zaskilniak, Poznań 2010; K. Brzechczyn, *Recepcja sporów pomiędzy pozytywizmem a narratywizmem w polskiej filozofii historii*, „Ruch Filozoficzny” 2013, t. 70, nr 3, s. 513–518; E. Domańska, *Historia egzystencjalna. Krytyczne studium narratywizmu i humanistyki zaangażowanej*, Warszawa 2012.

⁷ K. Migoń, *Bibliologia – nauka o kulturze książki*, „Nauka” 2005, nr 2, s. 49, 51.

⁸ A. F. Grabski, *Dzieje historiografii*, Poznań 2003, s. 14.

⁹ *Ibidem*, s. 17–20.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Warto zwrócić uwagę na znaczenie tworzenia i przechowywania wszelkiej dokumentacji związanej z opisem zasad organizacyjnych życia wspólnego czy zabezpieczających stan majątkowy tych instytucji. Zob. A. Wałkowski, *Biblioteka klasztorna jako miejsce pracy średniowiecznego uczonego. Rozważania na tle badań piśmiennictwa cystersów*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 2005, t. 83, s. 105–138.

¹² S. Litak, *Kościół taciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*, Lublin 1996, s. 9, *Mniejszości narodowe i religijne w Europie Środkowo-Wschodniej*, cz. 1,

przenikanie wątków skupionych wokół kategorii „rodzimości” czy „europejskości” oraz historyczny fenomen kontaktów językowych na tym terenie¹³.

Teksty funkcjonujące w społecznościach zakonnych w szczególnie sposób korespondują z wzorcami, które służą budowaniu zbiorowej tożsamości oraz określeniu miejsca danych wspólnot w świecie. Zakon jest jednością nie tylko przez określone wartości duchowe, ale i pamięć, praktykowanie na co dzień konkretnych wzorów myślenia i działania, które służą utrzymaniu spójnej wizji świata¹⁴. Widoczne jest to także na przykładzie *Ordo Praedicatorum*, zakonu posiadającego na ziemiach Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego [dalej WKL] trzy prowincje – polską, ruską i litewską – z gęstą siecią klasztorną¹⁵.

Piśmiennictwo historiograficzne dominikanów ewoluowało zgodnie ze zmianami rozumienia celu i roli historiografii w kontekście wymagań wieków średnich czy epoki nowożytnej¹⁶. Do rozwoju historiografii kościelnej przyczyniły się także działania środowisk reformacyjnych¹⁷. Rafał Witkowski, uwzględniając zróżnicowanie tych tekstów, proponuje odróżnienie „historiografii klasztornej” od „zakonnej”¹⁸. Pierwszą reprezentowałyby kompilacje o zacięciu panegirycznym ukierunkowane na chwałę własnego zakonu o niskiej wartości naukowej, drugą zaś dzieła kronikarskie i biograficzne, które miały przedstawiać i utrwalać wydarzenia i osoby istotne dla dziejów klasztorów oraz kształtujące właściwy model życia zakonnego. Teksty historiograficzne reprezentowały też zmieniające się konwencje gatunkowe, od

Lublin 1993, s. 5–6. Zob. W. Kołbuk, *Kościoły wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*, Lublin 1998.

¹³ M. Niendorf, *Wielkie Księstwo Litewskie. Studia nad kształtowaniem się narodu u progu epoki nowożytnej (1569–1795)*, Poznań 2011, s. 125. Wątki te podejmują prace. Zob. L. Bednarczuk, *Stosunki etnolingwistyczne na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego*, „Acta Baltico-Slavica” 1994, nr 22, s. 109–124; *Językowe i kulturowe dziedzictwo Wielkiego Księstwa Litewskiego. Księga jubileuszowa na 100-lecie Litwy*, red. J. Mędelśka, Z. Sawaniewska-Mochowa, Bydgoszcz 2010. Por. J. Niedźwiedz, *Kultura literacka Wilna (1323–1655). Retoryczna organizacja miasta*, Kraków 2012.

¹⁴ J. Szacki, *Dwie strony tradycji*, [w:] *Dylematy historiografii idei oraz inne szkice i studia*, Warszawa 1991, s. 246–247; J. Goćkowski, *Struktura i funkcje tradycji*, [w:] *Rozważania o tradycji i ethosie*, red. J. Baradziej, J. Goćkowski, Kraków 1998, s. 14. Zob. pojęcie tradycji w J. Szacki, *Tradycja. Przegląd problematyki*, Warszawa 1971, s. 93–192. Zob. I. Pietrzekiewicz, *Budowanie tradycji – okolicznościowe i ulotne druki w środowisku kanoników regularnych kongregacji laterańskiej i arnowezyjskiej*, [w:] *Druki ulotne i okolicznościowe – wartości i funkcje*, red. K. Migoń, M. Skalska-Zlat, A. Żbikowska-Migoń przy współpracy E. Herden, Wrocław 2006, s. 221–238; S. Zonenberg, *Funkcja historii w zakonie dominikańskim oraz czynniki kształtujące pamięć historyczną dominikanina w średniowieczu*, „Sensus Historiae” 2012, vol. 9, nr 4, s. 119–142; J. Spyra, *Historiografia a tożsamość regionalna w czasach nowożytnych na przykładzie Śląska Cieszyńskiego w okresie od XVI do początku XX wieku*, Częstochowa 2015, s. 169–188.

¹⁵ Dominikanie od lat prowadzą systematyczne prace nad szeroko rozumianą historią Zakonu Kaznodziejskiego. Obecnie działalność tę koordynuje Dominikański Instytut Historyczny w Krakowie (DIH). Osiągnięcia historiograficzne dominikanów zestawiono w pracy *Dzieje dominikanów w Polsce XIII–XVIII wiek. Historiografia i warsztat badawczy historyka*, red. H. Gapski, J. Kłoczowski, J. A. Spież, Lublin 2006.

¹⁶ R. Witkowski, *Jerzy Schwengel (1697–1766). Przeor kartuzji kaszubskiej i dziejopis Kościoła*, Poznań 2004, s. 160–161.

¹⁷ E. A. Mierzwa, *Historia historiografii*, t. 2: *Renesans – Oświecenie*, Warszawa 2007, s. 68–69.

¹⁸ R. Witkowski, *Jerzy Schwengel (1697–1766)...*, s. 160–161.

średniowiecznych źródeł literackich, dzieł związanych z retoryczną tradycją edukacyjną, do form ilustrujących przenikanie pomiędzy gatunkami czy zróżnicowanie zależne od wykorzystania danego przekazu. Istotne jest na przykład rozróżnienie pomiędzy tekstami poetyckimi, przeznaczonymi do czytania na głos, a prozatorskimi do czytania cichego¹⁹.

Dominikańscy autorzy dzieł historycznych kierowali je zarówno do czytelnika zakonnego, jak i zewnętrznego, korzystali z nich w pracy kaznodziejskiej i nadawali im charakter użytkowy skorelowany z działalnością pastoralną²⁰. W twórczości historiograficznej istotne było połączenie pierwiastka historycznego z dydaktycznym, przy czym ten ostatni odgrywał bardzo ważną rolę²¹.

Niezbędna erudycja historyczna kaznodziei kształtowała indywidualną pamięć historyczną dominikanina, ale była też koniecznym elementem pamięci zbiorowej wspólnoty²². Odwoływanie w kazaniach do Pisma Świętego oraz dziejów Kościoła, wykorzystywanie zbiorów moralizatorskich *exemplów* oraz historii powszechnej należało do powszechnych praktyk kaznodziejskich²³. W formowaniu zbiorowej pamięci dominikanów istotne znaczenie miało powszechnie praktykowane w klasztorach *recitatio ad mensam*, w którym posługiwano się także działami dotyczącymi historii zakonu czy tekstami hagiograficznymi²⁴. Służyło jej także uwzględnianie w programie nauczania zakonników treści historycznych, wykorzystywanie tekstów

¹⁹ S. Zonenberg, *Funkcja historii w zakonie dominikańskim...*, s. 119–120. Por. J. Wenta, *Dziejopisarstwo w klasztorze. Środowiska a formy dziejopisarskie na przykładzie Prus*, [w:] *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski*, red. A. Pobóg-Lenartowicz, M. Derwich, Opole 1995, s. 159–171; J. Wenta, *Kronika w klasztorze. Typ tekstu dziejopisarskiego?*, [w:] *Formuła, archetyp, konwencja w źródle historycznym*, red. A. Górak, K. Skupieński, Radzyń Podlaski 2006, s. 53–64; J. Wenta, *Bemerkungen zur Funktion des historiographischen Textes im Deutschordenskonvent im Mittelalter. Kategorie – Stiftung des Ordens*, [w:] *Chroniques en tous genres. Actes du colloque d'Amiens, mars 2006*, ed. P. H. Andersen, D. Buschinger, Amiens 2006, s. 109–116; K. Targosz, *Piórem zakonnicy. Kronikarki w Polsce XVII w. o swoich zakonach i swoich czasach*, Kraków 2002; M. Borkowska, *Łatanie pamięci. Czyli rzecz o klasztornej kronikarstwie retrospektywnym*, „Znak” 1995, t. 47, nr 480 (5), s. 103–110; C. Woodford, *Nuns as Historians in Early Modern Germany*, Oxford 2002; K. Lowe, *Nuns' Chronicles and Convent Culture in Renaissance and Counter-Reformation Italy*, Cambridge 2003.

²⁰ S. Zonenberg, *Funkcja historii w zakonie dominikańskim...*, s. 123–126; J. Wenta, *Kronika w klasztorze. Typ tekstu dziejopisarskiego?*, [w:] *Formuła, archetyp, konwencja w źródle historycznym. materiały IX Sympozjum Nauk Dających Poznawać Źródła Historyczne*, red. A. Górak, K. Skupieński, Radzyń Podlaski 2006, s. 57. Por. J. B. Korolec, *Studium generalne dominikanów klasztoru Świętej Trójcy w Krakowie*, [w:] *Dominikanie w Środkowej Europie w XIII–XV wieku. Aktywność duszpasterska i kultura intelektualna*, red. J. Kłoczowski, J. A. Spieź, Poznań 2002, s. 173. Por. D. R. Woolf, *Reading History in Early Modern England*. Cambridge 2000.

²¹ S. Zonenberg, *Funkcja historii w zakonie dominikańskim...*, s. 127; J. Wenta, *W służbie rady miasta. Historiograficzne kompendia kaznodziejskie*, [w:] *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Wrocław-Opole 2000, s. 317–318; H. Paulouskaya, *Grodzieńskie kroniki klasztorne XVII i XVIII wieku. Formy gatunkowe i aspekty komunikacyjne*, Warszawa 2013. Praca doktorska napisana pod kierunkiem Jerzego Axera i Zbigniewa Klocha, Uniwersytet Warszawski, s. 16–23.

²² S. Zonenberg, *Funkcja historii w zakonie dominikańskim...*, s. 128–131.

²³ J. Spyra, *Historiografia a tożsamość regionalna w czasach nowożytnych na przykładzie Śląska Cieszyńskiego w okresie od XVI do początku XX wieku*, Częstochowa 2015, s. 184–186.

²⁴ K. Górski, *Historiografia zakonna a wzorce świętości w XVII w.*, Warszawa 1984.

memoratywnych (*memoria mortuorum*)²⁵ oraz staranne dokumentowanie posiadanych przez zakon dóbr i legatów. Warto zwrócić uwagę, że w 1660 roku kapituła generalna dominikanów w Neapolu nakazała klasztorom uporządkowanie akt dotyczących własności, zobowiązała je także do wykonywania kopii tych dokumentów i przekazywania ich do archiwum rzymskiego²⁶.

W środowisku dominikanów litewskich, działających na terenach WKL już w XIII wieku, znajdziemy przykłady zarówno typowej historiografii erudycyjnej, jak i pragmatycznej. Warto zwrócić uwagę na kilka przykładów, które ujawniają specyfikę twórczości historiograficznej zakonników Prowincji Litewskiej.

U podstaw prac dziejopisarских miejscowych autorów leżały przede wszystkim problemy związane z organizacją stabilnej sieci klasztornej (od 1501) oraz próbami utworzenia samodzielnej prowincji, co doprowadziło do konfrontacji partykularnych interesów klasztorów dominikańskich. Pierwsze projekty wyodrębnienia nowej prowincji powstały jeszcze w 1613 roku i poparł je biskup wileński Benedykt Woyna²⁷. Miejscowi dominikanie przez lata budowali miejsce zakonu na ziemiach litewsko-białoruskich²⁸. Niezbędne było zarówno osadzenie się w najbliższym środowisku poprzez nawiązanie bliskich relacji z klientelą ich klasztorów, starania o poparcie ewentualnych fundatorów, jak i uporządkowanie kwestii prawnych czy stworzenie własnego, niezależnego od klasztorów z ziem koronnych, mitu założycielskiego. Odwoływano do biskupa Wita, związanego z chrystianizacją tych terenów²⁹. Jego postać pojawiła się w dziele Abrahama Stanisława Bzowskiego (†1637)³⁰, który przeciwstawiając się koncepcji poddziału prowincji polskiej dominikanów promował przede wszystkim osobę św. Jacka Odrowąża i nie doceniał zaangażowania Wita w pracy misyjnej dominikanów na ziemiach litewskich³¹.

²⁵ S. Zonenberg, *Funkcja historii w zakonie dominikańskim ...*, s. 141. Zob. S. Zonenberg, *Początki dziejopisarstwa dominikańskiego dotyczącego historii własnej wspólnoty. Próba systematyzacji*, [w:] Święty Jacek i dziedzictwo dominikańskie, red. E. Mateja, A. Pobóg-Lenartowicz, M. Rowińska-Szczepaniak, Opole 2008, s. 185–193.

²⁶ J. Spyra, *Historiografia a tożsamość regionalna ...*, s. 169

²⁷ S. Brzozecki, *Litewska prowincja dominikanów*, [w:] *Dominikanie. Gdańsk – Polska – Europa*, red. D. A. Dekański, A. Gołębniak, M. Grubka, Gdańsk-Pelplin 2003, s. 147.

²⁸ P. Kielar, *Działalność misyjna dominikanów prowincji litewskiej w XIX wieku*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 1, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1975, s. 687–696; S. Brzozecki, *Litewska prowincja dominikanów*, [w:] *Dominikanie. Gdańsk – Polska – Europa*, red. D. A. Dekański, A. Gołębniak, M. Grubka, Gdańsk – Pelplin 2003, s. 139–164; Tenże, *Misje ludowe dominikanów prowincji litewskiej 1751–1826*, Lublin 2009; S. Brzozecki, *Prowincja białoruska Zakonu Kaznodziejskiego pod wezwaniem św. Stanisława. Dominikanie na ziemiach zabranych przez Rosję po pierwszym rozbiórce (1772–1801)*, „Przegląd Tomistyczny” 2007, t. 13, z. 1, s. 239–253; S. Brzozecki, *Klasztor dominikanów na Łukiszkach w Wilnie 1642–1844*, „Lituanio Slavica Posnaniensia” 2008, t. 13, s. 217–286; M. Miławicki, *Dominikanie na kresach wschodnich Rzeczypospolitej Obojga Narodów (teren dzisiejszej Białorusi)*, „Folia Historica Cracoviensia” 2014, vol. 20, s. 95–153.

²⁹ M. Miławicki, *Biskup litewski Wit – życie i dzieje kultu „błogostawionego”*, [w:] *Pośrednicy łask*, red. J. Marecki, L. Rotter, Kraków 2006, s. 147–167.

³⁰ M. Dynowska, *Bzowski Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 3, Kraków 1937, s. 186–188.

³¹ A. Bzowski, *Propago D[ivi] Hyacinthi Thaumaturgi Poloni, seu De rebus praeclare gestis in Provincia Poloniae Ordinis Praedicatorum Commentarius [...], Venetiis: Apus Societatem Miniamam, 1606; Idem, Thavmatvrgvs Polonvs seu De vita et miracvlis S. Hyacinthi confessoris*

Pierwszą z prac powstałą w środowisku dominikanów wileńskich, którą uznać możemy za traktat historyczno-prawny, jest tekst opracowany przez Petroniusza Kamińskiego *Antiquitas Praedicatorum ordinis in Magno Ducatu Lithvaniae, eius[ue] a provincia Poloniae independentia. Una cum rationibus eorum, qui nunc in eo sunt conventuum, in suam, quam semper habuerant provinciam, restituendorum*, wydany w drukarni miejscowych bazylianów w 1642 roku. Edycja autorstwa Petroniusza Kamińskiego, który sam opisał się jako „s[acrae] th[eologiae] magistro priore Vilnen[sis] et vicario nationis Lithuaniae Praedicatorum ordinis” należy dzisiaj do absolutnych unikatów. Jedyne znane egzemplarze odnaleziono w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich³². Wydanie jako *stupendae raritatis* opisywał już Józef Andrzej Załuski, co powtarzali zarówno bibliografowie, jak i historycy³³. Wiadomo, że Petroniusz Kamiński dwukrotnie pełnił urząd przeora wileńskiego (w latach 1630–1633 oraz 1639–1641) oraz wikariusza prowincji litewskiej³⁴. Z czasem uzyskał tytuł doktora teologii, znany go także jako autora dwu wydanych w Wilnie kazań³⁵ oraz teologa Władysława IV³⁶.

W swojej najważniejszej pracy Kamiński zebrał argumenty mające posłużyć uniezależnieniu prowincji dominikanów na ziemiach litewsko-białoruskich. Przygotowany traktat miał potwierdzić i udokumentować długie tradycje dominikanów w Wielkim Księstwie Litewskim, zasługi zakonu na tym terenie oraz wykazać

Ordinis FF. Praedicatorum commentarius, Venetiis: Apus Societatem Miniaram, 1606. Por. M. Miławicki, *Biskup litewski Wit ...*, s. 150–151.

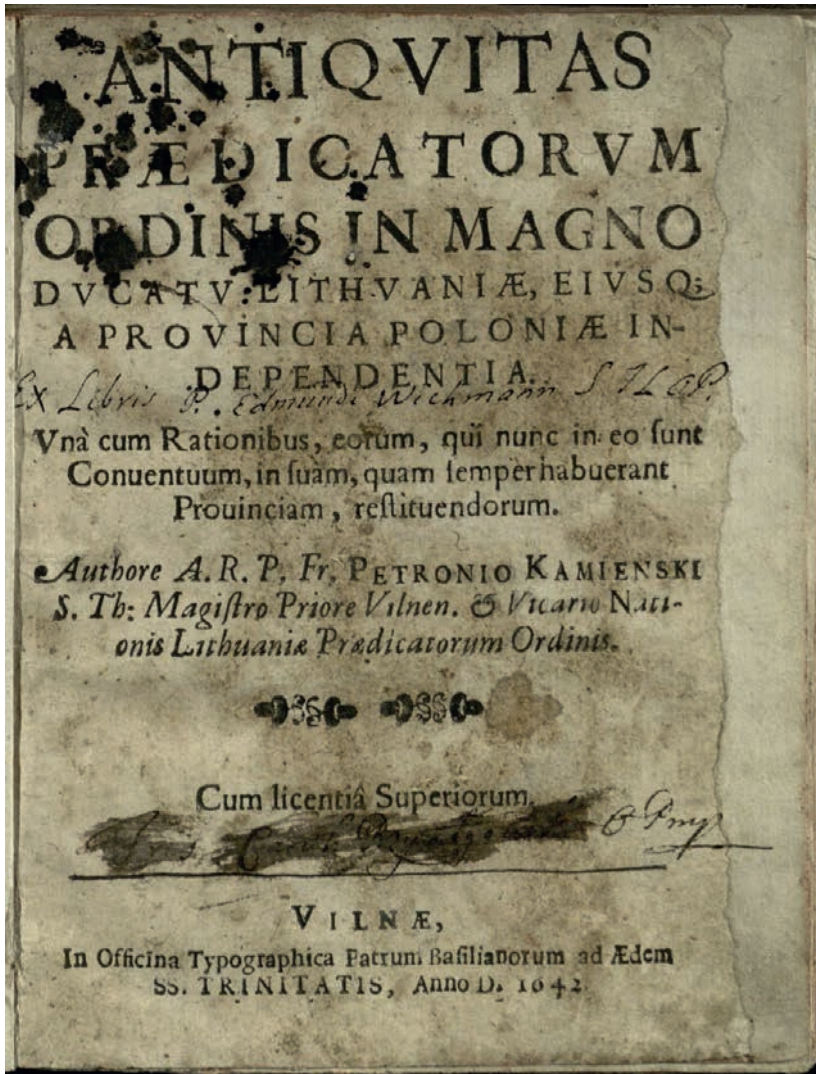
³² Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka [dalej LMAVB] L-17 101/1 P. Kamiński, *Antiquitas Praedicatorum ordinis in Magno Ducatu Lithvaniae, eius[ue] a provincia Poloniae independentia. Una cum rationibus eorum, qui nunc in eo sunt conventuum, in suam, quam semper habuerant provinciam, restituendorum*, Vilnae: in officina patrum Basilianorum ad aedem SS. Trinitatis, 1642.

³³ J. A. Zaluski, *Conspectus Novae Collectionis Legum Ecclesiasticarum Poloniae (titulo Synodicon. Poloniae Orthodoxae) tum & aliae Collectionis Scriptorum Ecclesiasticorum Poloniae ineditorum; tum & editorum quidem sed rarissimae obivorum quarum Impressionem; per modum Praenumerationis; seu ut vulgo aiunt, Subscriptionis faciendam proponit Orbi Litterario*, Varsaviae: in Typogra[phia] Regia & Reipublicae Collegij Vars[aviensis Scholarum] Piarum, 1744, nr 144; S. Barącz, *Rys dziejów Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce*, t. 2, Lwów 1861, s. 179; J. Kraszewski, *Wilno. Od początków jego do roku 1750*, t. 4, Wilno 1842, s. 189; S. Barącz, *Rys dziejów ...*, t. 2, s. 179; D. Narbutienė, *Lotyniškų knygų rinkiniai institucinėse LDK bibliotekose XVI–XVII a.*, s. 53.

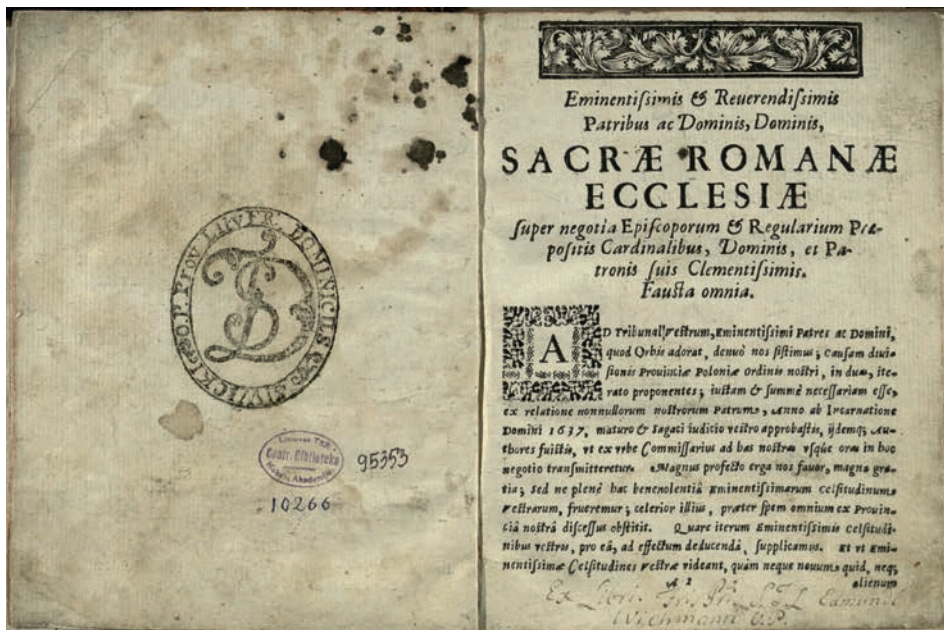
³⁴ *Rękopism X. Bagińskiego dominikanina prowincyi litewskiej (1747–1784 r.)*, wyd. E. Tyszkiewicz, Wilno 1854, s. 95; s. Barącz, *Rys dziejów ...*, s. 179; Wołyniak [J. M. Giżycki], *Wiadomości o dominikanach Prowincji Litewskiej*, cz. 1, Kraków 1917, s. 19–20; J. Mandziuk, *Kamiński Petroniusz*, [w:] *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. 2, red. H. E. Wyczawskiego, Warszawa 1982, s. 407.

³⁵ P. Kamiński, *Kazanie na pogrzebie [...] Elżbiety Chaleckiej z Chalca Stephanowey Sie-sickiej [...]*, w Wilnie: s. n., 1631; LMAVB XVII 356/17, Tenże, *Kazanie na pogrzebie [...] Iana Alphonsa Lackiego, Xięstwa Zmoydzkiego generalnego starosty, Birzynianskiego, Radvnskiego, Zoslenskigo gubernatora, Zakonu Kaznodziejskiego w Wysokim dworze fyndatora [...]*, [Wilno : druk. Akad. S.I., 1647]. Zob. XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos, [parengė Marija Ivanovič], Vilnius, 1998, poz. 274. W wariantcie B druku brak miedziorytowej ryciny heraldycznej autorstwa Conrada Götkego. Zob. J. Talbierska, *Grafika XVII w. w Polsce*, Warszawa 2011, s. 338.

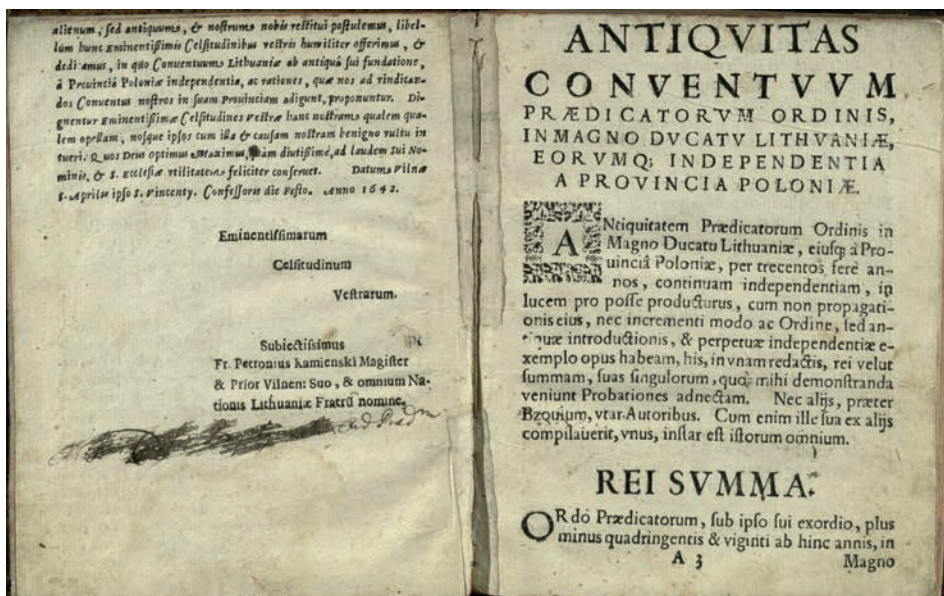
³⁶ Kazanie „Petroniusza Kamińskiego, S. theologii doktora, Ie[gg]o Krolewskiej Mś[o]ci Władysława IV theologa, wikaryego generalnego Congregatii Litewskiej S. Anyola Stroża dominikana, w kościele Wysokodworskim miane w roku 1647. dnia 15. stycznia”. Zob. LMAVB XVII 356/17 P. Kamiński, *Kazanie na pogrzebie [...] Iana Alphonsa Lackiego ...*, k. A3.

Ryc. 1. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, L-17 101/1 P. Kamienski, *Antiquitas Prædicatorum ordinis in Magno Ducatu Lithvaniae, eiusq[ue] a provincia Poloniae independentia. Uuna cum rationibus eorum, qui nunc in eo sunt conventuum, in suam, quam semper habuerant provinciam, restituendorum, Vilnae: in officina patrum Basilianorum ad aedem SS. Trinitatis, 1642*

Ryc. 2. Ekslibris Dominika Siwickiego OP. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskijų biblioteka, L-17 101/1 P. Kamienski, *Antiquitas Prædicatorum ordinis in Magno Ducatu Lithvanie, eiusq[ue] a provincia Polonie independentia. Uuna cum rationibus eorum, qui nunc in eo sunt conventuum, in suam, quam semper habuerant provinciam, restituendum*, Vilnae: in officina patrum Basilianorum ad aedem SS. Trinitatis, 1642

Ryc. 3. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskijų biblioteka, L-17 101/1 P. Kamienski, *Antiquitas Prædicatorum ordinis in Magno Ducatu Lithvanie, eiusq[ue] a provincia Polonie independentia. Uuna cum rationibus eorum, qui nunc in eo sunt conventuum, in suam, quam semper habuerant provinciam, restituendum*, Vilnae: in officina patrum Basilianorum ad aedem SS. Trinitatis, 1642

autonomię miejscowych klasztorów³⁷. W niewielkim druku odwołał się więc do zasług misyjnych własnego zakonu na ziemiach litewskich, szczególnie podkreślając znaczenie misji biskupa dominikańskiego Wita. Powołując się na historiografów własnego zakonu, a zwłaszcza Abrahama Bzowskiego, przypominał o znaczeniu dominikanów dla chrystianizacji Litwy. W kolejnych racjach, wskazywał na korzyści wynikające z podziału prowincji dla całego zakonu, a zwłaszcza łatwiejszą organizację czy zniwelowanie odrębności narodowościowych. Przypominał wzory z innych europejskich prowincji i pytał:

Et quid Poloni ipsi aut Rusi dicere[n]t, si Natio Lithuaniae alicus earum, in ipso illarum umbilico Conventus inter se partiretur, nec uno Conventu concesso ipsi Russiae aut Poloniae?³⁸.

Pisał:

Inutilis aliorum in Lithuania preater Fratres Lithuanos cum enim elij sermonem harum Gentium nesciant, quem fructum in eis facere possunt? Sicut et quo modo Polonorum Fratres Lithuani sparguntur per Poloniam?³⁹.

Argumenty dominikanów litewskich znalazły poparcie u Radziwiłłów i Sapiehów, zabiegali też o przychyłność Władysława IV⁴⁰. Ostatecznie inicjatywa braci kanzodziejów doprowadziła do powołania nowej w 1644 roku kongregacji z 12 klasztorami i 155 zakonnikami, a w 1647 roku. Prowincji Litewskiej pod wezwaniem Anioła Stróża, a Petroniusz Kamiński został jej pierwszym wikariuszem.

Praca *Antiquitas Praedicatorum ordinis in Magno Ducatu Lithuaniae* jeszcze w 1644 roku doczekała się bezpośredniej odpowiedzi opracowanej przez elekta na kapitułę rzymską Jacka Mijakowskiego (†1647). Opublikował on rozprawę historyczno-prawną *Responsio ad libellom FF. Lithuanorum in Ordine Praedicatorum divisionem attentantium et erectionem nove Provinciae praetendentium*, która została wydana w Wenecji w roku obrad kapituły generalnej decydującej o losie klasztorów litewskich⁴¹. Warto zaznaczyć, że cytowany unikalny druk Kamińskiego zachował się w klocku druków pochodzących z kolekcji znanego grodzieńskiego dominikana Dominika Siwickiego (†po 1791), już przez współczesnych uznawany za znanego bibliofila⁴². Wraz z edycją kamińskiego opracowano również inne klasyczne domini-

³⁷ LMAVB] L-17 101/1 P. Kamiński, *Antiquitas Praedicatorum ordinis in Magno Ducatu Lithuaniae...*

³⁸ Ibidem, k. Dv.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ S. Brzozowski, *Litewska prowincja dominikanów*, w: *Dominikanie. Gdańsk – Polska – Europa...*, s. 148.

⁴¹ J. Mijakowski, *Responsio ad libellom FF. Lithuanorum in Ordine Praedicatorum divisionem attentantium et erectionem nove Provinciae praetendentium, in qua falsitati in praedicto libello sprasae omnis veri species detrahitur*, Venetiis: Apud Haeredes Ioannis Salis, 1644. Zob. R. Świętochowski, *Szkolnictwo teologiczne dominikanów*, [w:] *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. M. Rehowicz, t. 2: *Od odrodzenia do oświecenia*, cz. 2: *Teologia neoscholastyczna i jej rozwój w akademiach i szkołach zakonnych*, Lublin 1975, s. 271.

⁴² Swoje zbiory przekazał klasztorowi w Grodnie. Stosował ekslibris: „O[r]dinis] P[raedicatorum] Prov[inciae] Litv[anae] FR[ater] Dominicus Siwicki”. Zob. W. Wittyg, *Ex-librys bibliotek polskich*, cz. 1, Warszawa 1903, s. 54; cz. 2, Warszawa 1907, s. 147; V. Kisarauskas,

kańskie dzieło historiograficzne, a mianowicie *Russia florida* Szymona Okolskiego (†1653), opisujące dzieje ruskiej prowincji zakonu dominikanów⁴³.

Praca *Antiquitas Praedicatorum ordinis in Magno Ducatu Lithvaniae* nie poszła w zapomnienie i do zaprezentowanej w niej koncepcji zaznaczania odrębności własnej prowincji odnosili się późniejsi dominikańscy historiografowie. Bezpośrednio dedykując swoją pracę Petroniuszowi Kamińskiemu, do tego tekstu odwołał się Jan Czesław Bajer (†1670), autor *Congregatio Lithuaniae praedicatorum*⁴⁴. Bajer, jako przeor klasztoru w Mereczu, opowiedział się zdecydowanie za utworzeniem odrębnej prowincji litewskiej. Starał się podać nie tylko argumenty za tym stanowiskiem, opisać sytuację dominikanów na świecie, ale i pokazać dorobek klasztorów litewskich, wymienił wszystkie dominikańskie konwenty prowincji polskiej i ruskiej zarówno męskie, jaki i żeńskie. Wyliczył też członków konwentów litewskich, podkreślając ich stopnie naukowe⁴⁵.

Podobną koncepcję prezentowania historii klasztorów litewskich zauważyć można w zachowanej w rękopisie kroniki prowincji znanej pod tytułem *Litua Militiae Angelico-Praedicatoriae per Magnum Ducatum Litvaniae Samogitiae Livoni Clangentia*⁴⁶. Rozpoczynając w 1706 roku pracę nad kroniką zakonu Gabriel Śmiotański kontynuował koncepcję takiego ujęcia historycznego, które podkreśla-

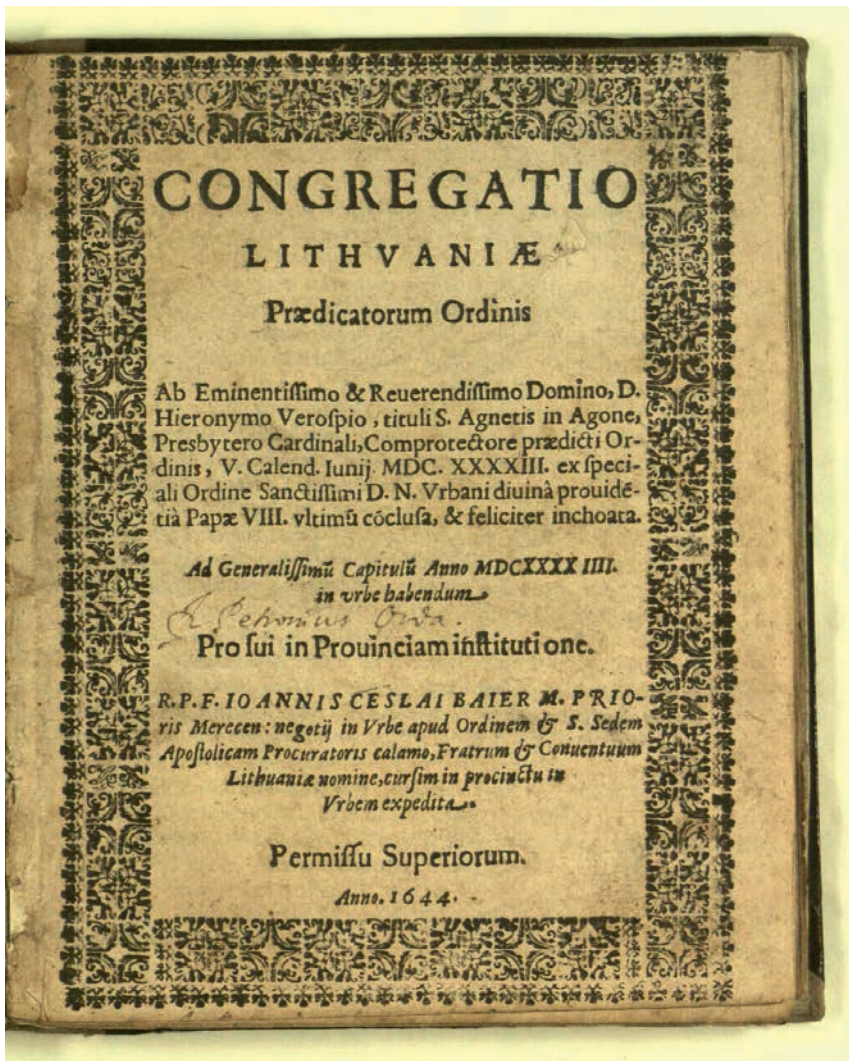
Lietuvos knygos ženklai 1518–1918. Monografija, Vilnius, 1984, s. 490–493. Zob. też В. Шоцік, *Гісторыя і лёс бібліятэкі кляштара дамініканцаў у Гародні*, „Гістарычны Альманах” 2002, s. 228–235; A. Braziūnienė, *Dominiko Sivickio biblioteka*, „Tarp knygų” 1995, nr 2, s. 15–17.

⁴³ LMAVB L-17/101/2 s. Okolski, *Russia, florida rosis et liliis, hoc est sanguine, praedicatione, religione et vita, antea ff. ordinis Praedicatorum peregrinatione inchoata, nunc conventuum in Russia stabilitate fundata*, Leopoli: typis coll. Societ. Jesu : apud Sebast. Nowogorski, 1646. Szerzej o postaci Okolskiego. Zob. M. Miławicki, „Magni nominis scyptof in scyfibendis libris indefesslls”. Życie i twórczość dominikanina Szymona Okolskiego, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 2015, t. 13 (24), s. 115–152.

⁴⁴ J. Bajer, *Congregatio Lithuaniae praedicatorum ordinis ab emin. et rev. DD. Hieronymo Verospio tit. S. Agnetis in Agone presbytero Cardinali Comprotectore praedicti ordinis 5 kalend. Junii 1643. ex speciali ordine SS. D. N. Urbani divina Providentia Papae VIII. ultimum conclusa et feliciter inchoata, ad Generalissimum Capitulum a. 1644. in Urbe habendum pro sui in provinciam institutione R. P. F. Joannis Ceslai Baier, prioris Mercensis, negotii in Urbe apud ordinem et Sanctam Sedem Apostolicam procuratoris calamo, Fratrum et Conventum Lithuaniae nomine, cursim in procinctu in Urbem Expedia*, [Merecii: s.n.], 1644.

⁴⁵ Ibidem, k. B2–B2v, [G4v].

⁴⁶ Vilniaus Universiteto Biblioteka, rkps F 3–135/I-II, t. 1: *Historiae Domesticae Provinciae Lithuaniae Fratrum Ordinis Praedicatorum Pras Prima. Litua Militiae Angelico-Praedicatoriae [...] seu Provinciae Lituaniae s. Angelis Custodis [...] quo ad originem sui, initia, incrementum, fructus, privilegia, praesides, viros pietate, episcopalibus infulis, praedicatione, Thomistica sapientia, singulariumque donorum splendore illustr[is], conventus, fundatores, annos fundationis ecclesiarum decore, miraculosae imagines, et alia conventus concernentia, fideliter ex ipsis originalibus per [...] Gabrielem Smiotanski ad An[no]: 1706 descripta, ab anno autem 1706 ad annum 1770: per [...] Gregorium Szymak [...], socium tunc [...] Damiani Jurkiewicz continuata. Ad hui ab An 1770: [ad annum 1791] per [...] Cantium Bagiński [...] in hoc Libro plurimum posteritati necessario aliqua aucta [ab anno 1793 ad annum 1832 per [...] Faustinum Ciecierski et ab anno autem 1832 ad annum 1848 per [...] Antonium Mieczkowski, ultimum prioris Conventus Vilnensis Continuata et descripta, t. 2: *Historiae domesticae Provinciae Lithuaniae [...] Pars altera [ab] anno 1824 [ad annum 1831 per [...] Faustinum Ciecierski descripta et ad annum 1850 a Monacho ignoto continuata*. Rękopis znany z kopii wykonanej dla Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie [dalej ADK], rkps Pl 16.*

Ryc. 4. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, KD C lot.1/644 J.C. Bajer, Congregatio Lithuaniae praedicatorum ordinis ab emin. et rev. DD. Hieronymo Verospio tit. S. Agnetis in Agone presbytero Cardinali Comprotektore (sic) praedicti ordinis 5 kalend. Junii 1643. ex speciali ordine SS. D. N. Urbani divina Providentia Papae VIII. ultimum conclusa et feliciter inchoata, ad Generalissimum Capitulum a. 1644. in Urbe habendum pro sui in provinciam [...], [Merecii : s.n.], 1644

to tradycje obecności dominikanów w Wielkim Księstwie Litewskim oraz ich zasługi dla chrystianizacji tych ziem. W rozdziale o początkach i postępie działalności dominikanów w Wielkim Księstwie Litewskim wyraźnie akcentował znaczenie misji św. Jacka i bł. Wita⁴⁷.

Kontynuatorzy jego pracy: Grzegorz Szymak⁴⁸, Jan Kanty Bagiński, Faustyn Ciecierski oraz Antoni Mieczkowski wpisywali się w ten ton, starając się, aby kronika oddawała precyzyjnie osiągnięcia własnych zakonników i tym samym służyła budowie tożsamości prowincji. Kolejni historiografowie uzupełniali tekst z racji pełnionych funkcji zakonnych, starali się pokazać rozwój własnej prowincji, ukazać nie tylko dzieje najstarszych miejscowych konwentów dominikańskich, stan dominikańskich kościołów i klasztorów, ale i indywidualne zasługi zakonników, fundatorów i darczyńców, spisać przywileje nadawane zakonowi przez władze kościelne i świeckie oraz ustalenia posiedzeń kapituły zakonu.

Wieloosobowa i rozłożona w czasie praca nad kroniką prowincjalną pozwala na wskazanie typowości przyjętej konwencji, choć doszukać możemy się także indywidualnych cech stylu poszczególnych autorów⁴⁹. Są one szczególnie dobrze widoczne we fragmentach autorstwa Faustyna Ciecierskiego (†1832)⁵⁰, który jak wspomniano prezentował nowoczesne jak na ówczesny czas podejście warsztato-

⁴⁷ Dyskusję o akcentowaniu roli św. Jacka i roli klasztorów ruskich w fundacjach litewskich, aby zahamować tendencje separatystyczne klasztorów z ziem litewsko-białoruskich relacjonuje M. Miławicki. Zob. M. Miławicki, *Biskup litewski Wit...*, s. 150–151.

⁴⁸ Kaznodzieja prowincji litewskiej (†1775). Napisał i opublikował *Żywy Świątych Pańskich Zakonu Kaznodziejskiego G.J.T. Szymak, Prerogatywa Zakonu Kaznodziejskiego z Faworow, łask y dobrodziejstw osobliwszych, sobie od swey Matki y Opiekunki, Nieba y Ziemi Królowey SS. Maryi Panny dotąd świadczonych z kronik domowych zebrana [...]*, w Wilnie: w Drukarni JK m. WW. XX Franciszkanow, 1755. Drugie wydanie z tego roku dedykował Szymak Michałowi Radziwiłłowi, wojewodzie wileńskiemu i hetmanowi WKL oraz jego żonie. Idem, *Zywoy SS. BB. Y WW. Braci, y Siostr Zakonu Kaznodziejskiego. na każdy dzień całego Roku, z domowych kronika, y różnych poważnych Pisarzow zebrane, y na Polski język przetłumaczone przez X. Zygmunta Hllariona Piskowskiego, s. teologii Doktora, tegoż Zakonu, Prowincyi Litewskiej. Z przydanymi codziennymi Reflexyami [...]*, w Wilnie: w Drukarni Akademickiej SI, 1760.

⁴⁹ O rozwoju warsztatu historiograficznego, a zwłaszcza wkładzie jezuickiej szkoły historycznej. Zob. L. Piechnik, *Przemiany w szkolnictwie jezuickim w Polsce XVIII wieku*, „Roczniki Humanistyczne” 1977, t. 25, z. 2, s. 31–32. Zob. też. L. Piechnik, *Działalności jezuitów polskich na polu szkolnictwa 1565–1773*, [w:] *Jezuicka ars educandi*, red. M. Wolańczyk, S. Obirek, Kraków 1995, s. 243–260; K. Puchowski, „*In bello Mars, in pace Apollo*”. *Z dziejów edukacji w kolegiach jezuickich Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, [w:] *Jezuicka ars historica*, red. M. Inglot, S. Obirek, Kraków 2001, s. 479–497.

⁵⁰ Doktor filozofii i teologii, nauczyciel w szkołach zakonnych w Zabiłach i Różanym-stoku, przeor konwentów litewskiej prowincji zakonu, prowincjał w 1818 i 1821 r. Zob. K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 3, wyd. J.N. Bobrowicz, s. 109–110; N. Tomaszewski, *Inwentarz zabudowań folwarcznych należących do rodziny Ciecierskich, sporządzony w 1854 roku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2004, nr 1, s. 99–112; N. Tomaszewski, *Archiwum Augustynowiczów-Ciecierskich z Bacik*, „Studia Łomżyńskie” 2005, t. 16, s. 307–320; S. Barącz, *Rys dziejów...*, t. 2, s. 135 s. 133; Wołyniak [J.M. Giżycki], *Wiadomości o dominikanach...*, s. 34; J. Iwaszkiewicz, *Ciecierski Faustyn*, PSB, 1938 t. 4, s. 36–37; G. Korbut, *Faustyn Ciecierski*, [w:] *Literatura polska od początków do wojny światowej*, t. 2: Od wieku XVIII do r. 1820. Warszawa 1929, s. 170; R. Świętochowski, *Ciecierski Faust*, w: *Polscy kanoniści (wiek XIX i XX)*, cz. 1, oprac. J. R. Bar, Warszawa 1981, s. 80–82; J. Brodniewicz, „*Polecałem się Najwyższej Opatrzności*”, „*W Drodze*” 2007, nr 7, s. 63–77; J. Brodniewicz, „*Byłbym najniespokojniejszym, gdybym ufności nie pokładał w nieprzebranej Najwyższej Opatrzności – rekonstrukcja biogra-*

we i w swojej pracy korzystał z dokumentów przechowywanych w archiwum zakonnym. Informacje faktograficzne starał się uzupełnić o kontekst, skomentować, zawsze pamiętając o zwróceniu uwagi na religijne, edukacyjne czy naukowe zasługi „braci kaznodziejów”.

Jednym z kontynuatorów *Litua. Militiae Angelico-Praedicatoriae per Magnum Ducatum Litvaniae Samogitiae Livoni Clangentia* był Jan Kanty Bagiński (†1784), którego znamy także jako autora innego zachowanego w rękopisie dzieła historyograficznego, a wydanego przez Eustachego Tyszkiewicza w 1854 roku⁵¹. Sam Tyszkiewicz tak opisywał odnalezienie rękopisu:

Odwiedzając w 1853 roku Kościół poddominikański w Różanym-Stoku, fundowany w 1661 przez Szczęsnego Tyszkiewicza Stolnika Derptskiego, otrzymałem w darze od w. Jmć Xiędza Kosobudzkiego proboszcza tamecznego, rękopism noszący tytuł: Księga dziejów, w której przez X. Wojciecha Wincentego Kantego Bagińskiego S. T. Doktora, od wstąpienia swego do zakonu S. Dominika w roku 1747, wolnemi od zabaw zakonnych godzinami, unikając próżnowania, tak domowe jak publiczne, godne pamięci ciekawości umieszczają się, ad Majorem Dei Gloriam⁵².

Pozostawione przez niego opracowanie, znane dziś pod tytułem *Rękopism X. Bagińskiego dominikanina prowincji litewskiej (1747–1784 r.)*, okazuje się bardzo ważnym źródłem informacji o dziejach klasztorów dominikańskich z ziem litewsko-białoruskich. Sam Bagiński wstąpił do klasztoru w Grodnie i niewątpliwie był bardzo związany z miejscowym środowiskiem. Swój własny majątek, małą wieś Baginki zapisał klasztorowi dominikanów w Choroszczy⁵³. Pisał bezpośrednio i ze swadą, relacjonował na bieżąco wydarzenia dotyczące zakonu. Swoje notatki uzupełniał wiadomościami czerpanymi z książek i prasy bieżącej dotyczącymi tak spraw kościelnych, jak i świeckich, polskich i zagranicznych. Zapisy prowadzone systematycznie przez wiele lat przynoszą bardzo ciekawy obraz życia zakonnego na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego w drugiej połowie XVIII wieku uzupełniony o relacje dotyczące aktualnych wydarzeń krajowych, nowinki polityczne czy odwołania do historii kościelnej czy świeckiej.

Szczególnie cenne i porządkujące uwagi do cytowanego tekstu *Litua. Militiae Angelico-Praedicatoriae per Magnum Ducatum Litvaniae Samogitiae Livoni Clangentia* wniósł Faustyn Ciecierski, który pracował nad uzupełnieniem historii macierzystej prowincji w latach 1793–1832⁵⁴. Niewątpliwie zainteresowania historyczne

fii Faustyna Ciecierskiego, [w:] *Dominikanie na ziemiach polskich w epoce nowożytnej*, red. A. Markiewicz, M. Miławicki, Kraków 2009, s. 519–562.

⁵¹ *Rękopism X. Bagińskiego dominikanina prowincji litewskiej (1747–1784 r.)*, wyd. E. Tyszkiewicz, Wilno 1854.

⁵² *Ibidem*, s. 5.

⁵³ S. Barącz, *Rys dziejów...*, t. 2, s. 79–80. Z innych publikowanych prac Bagińskiego znany jest druk: J.K.W.W. Bagiński, *Kazanie powinno wdzięczność za hojne dobrodzieystwa nayosobliwszemu fundatorowi głoszące w czasie solennego na województwo Trockie wjazdu JW. JP. Tadeusza na Kozielsku Ogińskiego wojewody Trockiego [...]*, w Wilnie: w druk. J. K. M. y Rzpłtey XX. Schol[arum] Piar[um], 1770.

⁵⁴ I. Pietrkiewicz, *Rękopiśmienna spuścizna Faustyna Ciecierskiego jako źródło do dziejów kultury intelektualnej dominikanów prowincji litewskiej początku XIX wieku*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinen-

Ciecierskiego oraz umiejętność pracy z źródłem historycznym sprawiły, że jego informacje mają istotne znaczenie dla całego tekstu i pełnego pokazania szczegółów powołania osobnej prowincji litewskiej oraz dziejów najstarszych miejscowych konwentów dominikańskich.

Dobry warsztat historyka wykorzystał Ciecierski niejednokrotnie, podjął się również opracowania kontynuacji XIX-wiecznych dziejów prowincji, rozpoczął prace nad tekstem *Historia Domestica Provinciae Lithuaniae Fratrum Ordinis Praedicatorum. Pars altera. Anno 1824*. W drugiej części kroniki szczegółowo omówił wewnętrzną strukturę prowincji, dzieje poszczególnych placówek z uwzględnieniem prowadzonych przez nie studiów zakonnych i szkół świeckich oraz indywidualnych zasług braci kaznodziejów rodzimej prowincji.

Kolejnym nietypowym przekazem historiograficznym dotyczącym Prowincji Litewskiej dominikanów jest tzw. *Dziennik wizytatora*⁵⁵, spisany przez niego w latach 1821–1832. Prowadzony z różną intensywnością diariusz przynosi wiele informacji o zarządzanej przez Ciecierskiego prowincji, której klasztory znajdowały się na ziemiach dzisiejszej Litwy, Białorusi i Łotwy. Ciecierski, wizytując klasztory rozległej prowincji, często podróżował, notował informacje odnoszące się tak do odwiedzanych terenów, miejscowej sytuacji społecznej, politycznej, religijności mieszkańców danego regionu, jak i stanu odwiedzanych przez siebie klasztorów oraz zaprzyjaźnionych dworów. Odnotowywał bieżące decyzje tak władzy kościelnej i świeckiej, które mogły mieć wpływ na funkcjonowanie klasztorów i pozostających pod opieką zakonu szkół⁵⁶. W klasztorach wizytował zbiory biblioteczne i gabinety naukowe, interesował się bieżącymi decyzjami władz Uniwersytetu Wileńskiego oraz życiem elit wileńskich. Szczególnie ciekawe w *Dzienniku wizytatora* są fragmenty poświęcone powstaniu listopadowemu.

W końcu 1830 roku zanotował:

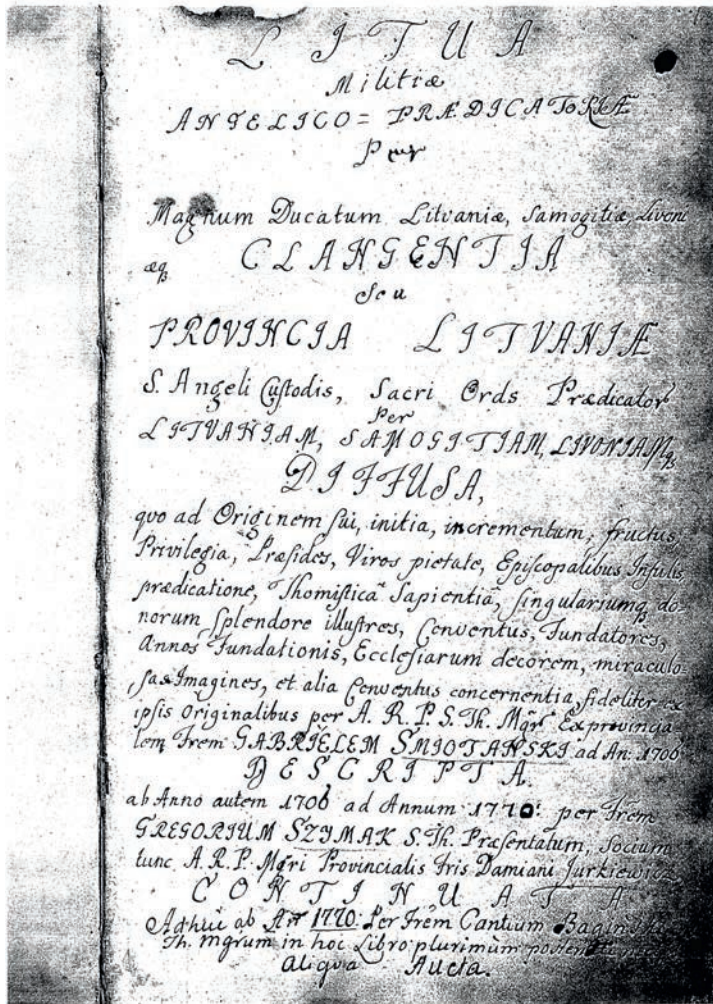
Pułki na złamaną szyję pędzą ku Nimnowi, ale my nic nie wiemy, co się dzieje w świecie⁵⁷.

tia" 2013, z. 11, s. 103–123; Idem, „А з Белай Русі даносяць...”. Беларусь у рукапіснай спадчыне віленскага дамініканца Фаўстына Цяцёрскага, „Arche” 2014, nr 1–2(88–89), s. 112–119.

⁵⁵ Vilniaus Universiteto Biblioteka, rkps F3–136 *Dalszy ciąg Diariusza podrozy i szczegułow Roku 1821 w powtornym Prowincjalstwa Urzędowaniu [doprowadzony do r. 1832 bez wymienienia autora]*. Tekst wydany. Zob. *Дневник визитатора Доминиканских монастырей Северо-Западного края за 1821–1832 гг.*, „Археологический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси” 1904, t. 14, s. 126–200 [dalej *Dziennik wizytatora*].

⁵⁶ Wołyniak [J.M. Giżycki], *Spis szkół średnich na Litwie i Rusi, zniszczonych przez rząd rosyjski*, w: *Polska w kulturze powszechnej*, red. F. Koneczny, t. 1, Kraków 1918, s. 413–414; M. K., *Z Pamiętnika szkoły OO. Dominikanów w Uszaczu*, „Kwartalnik Historyczny” 1903, t. 17, z. 1, s. 29–39; A. Wróblewski, *Personel nauczycielski szkół dominikańskich prowincji litewskiej na przełomie XVIII i XIX wieku*, „Przegląd Tomistyczny” 1984, t. 1, s. 335–366; tenże, *Nauczanie w średnich szkołach dominikańskich na Litwie na przełomie XVIII i XIX wieku*, „Przegląd Tomistyczny” 1987, t. 3, s. 343–370; I.B. Соркіна, *Навучальныя ўстановы каталіцкіх ордэнаў і базыльян у мястэчках Беларусі (канец XVIII – першая трэць XIX ст.*, [w:] *Хрысціянства ў гістарычным лёсе беларускага народа*, ч. 2, рэд. Э. С. Ярмусік, С. В. Марозава, С. У. Сілава, Гродна 2009, s. 202–211.

⁵⁷ *Dziennik wizytatora*, s. 185.

Ryc. 5. Vilnius universiteto biblioteka, rkps F 3-135/I-II, t. 1: Historiae Domesticae Provinciae Lithuaniae Fratrum Ordinis Praedicatorum Pras Prima. Litua Militiae Angelico-Praedicatoriae [...] seu Provinciae Lithuaniae S. Angelis Custodis [...] quo ad originem sui, initia, incrementum, fructus, privilegia, praesides, viros pietate, episcopalibus infulis, preadicatione, Thomistica sapientia, singulariumque donorum splendore illustr[is], conventus, fundatores, annos foundationis ecclesiarum decore, miraculosae imagines, et alia conventus concernentia, fideliter ex ipsis originalibus per [...] Gabrielem Smiotanski ad An[no]: 1706 descripta, [...]. Kopia w Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie, rkps Pl 16

Wkrótce jednak wiadomości zaczęły się pojawiać, nastroje i wydarzenia w Europie komentował dość często w oparciu o bieżącą prasę. W marcu 1831 roku w jego dzienniku pojawił się wątek powstania listopadowego: „Boleścią serca ściśniony nie miałem ani ochoty, ani zdatności do pisania. Od Novembra rozpoczęło się powstanie w Warszawie. Publiczne gazety ogłaszają śmiercie, boie i nieporządki. W przeszłym miesiącu były wojny między Rossyanami i Polakami, zaczawszy od Pułtуска, Ostrołęki aż do Pragi – przedmieścia Warszawy. Są publiczne doniesienia ze strony Rossyan o zwycięstwach. Do dziś dnia nic pewnego nie wiemy. Rozkazano owies, suchary i krupy wieść do Grodna. Biedni włościanie pojechali i pod Mereczem musieli złożyć magazyn dla zapsutej drogi. Nowa bieda! Broń, jakaby nie była, powinna być oddana do skarbu i oddano!”⁵⁸.

Z czasem dodał:

Po długich potyczkach w Polsce Rossyan i Polaków, których rezultatu nam nie komunikowano, mówią, że główna kwatera Rossian jest w Białymstoku”⁵⁹. W kwietniu zaś pisał: „W przeszłym tygodniu to iest 29 marca, przybiegli powstańcy Litewscy. Zabrali ludzi w liczbie 50, koni, owsa, siana etc. Patrzaliśmy na ludzi zapalonych, młodych, nie-doświadczonych, i oni już wojownikami! Zabrali troki, broni trochę. W krótcie wyszli do Czabiszek, młodz do nich leci”⁶⁰.

Gorzko komentował rozstrzeliwania zgłaszających się do powstania ochotników, rekwizycje, tak ze strony wojska carskiego, jak i konieczność wspierania powstańców. Pisał o plądrowaniu folwarków przez Kozaków oraz rozpowszechniającej się *cholera morbus*. Odniósł się również do tragicznych wydarzeń w Oszmianie, w której stacjonowały złożone z okolicznych mieszkańców oddziały powstańcze pod dowództwem pułkownika Karola hr. Przeździeckiego i dominikanina Ludwika Bartłomiej Jasińskiego⁶¹. Ciecierski zanotował:

W Oszmianie powstanie stało pod dowództwem Przesdzieckiego, wpadli kozacy i kirgisy wycieli miasto; dzieci i białogłowy niewinne stali się offiarą zaszartej zemsty, albo raczej mówiąc azyatyckiej zawartości. Mowią że do plądrowania kościoła należeli żydzi. Teraz nakazano sledztwo, ale któż pobitych do zycia przyprowadzi?⁶²

⁵⁸ Ibidem, s. 185.

⁵⁹ Ibidem, s. 186.

⁶⁰ Ibidem, s. 186.

⁶¹ Ludwik Bartłomiej Jasiński, bratanek generała Jakuba Jasińskiego, kapelan 12. pułku. Zob. R. Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego*, t. 2, Warszawa 1996, s. 106.

⁶² *Dziennik wizytatora*, s. 186. 15 kwietnia 1831 r., podczas ponownego ataku na Oszmianę, rosyjska 1500-osobowa ekspedycja karna z Wilna starta się z kilkudziesięciosobowym oddziałem powstańczym. W tym czasie wojska rosyjskie spaliły miasto i dokonały rzezi mieszkańców. W kościele dominikańskim zamordowano 500 osób, m.in. kobiety, dzieci i kapłana sprawującego nabożeństwo. Zob. J. Feduszka, *Powstanie listopadowe na Litwie i Żmudzi*, „TeKa Komisji Historycznej OL PAN” 2004, t. 1, s. 130–131. Szerzej o powstaniu listopadowym na ziemiach białoruskich. Por. A. Радзюк, *Паўстанне 1830–1831 гг. на Гродзеншчыне. Ход, задужэнне, наступствы*, „Białoruskie zeszyty historyczne” 2010, nr 34, s. 39–71; O. Gorbaczowa, *Z historii powstania listopadowego na Białorusi*, „Przegląd Historyczno-Wojсковy” 2003, R. 4(55), s. 35–74.

Skrótowość odnotowywanych przez niego wiadomości z czasu powstania daje do myślenia. Z zapisanych fragmentów widać wyraźnie, że nie widział realnej szansy jego powodzenia, żałował poświęcenia, z pewnym pobłażaniem patrzył na zapał młodzieży. Niewiele pisze, ale jest to w pełni zrozumiałe, o sprawach bezpośrednio dotyczących dominikańskich klasztorów z ziem litewskich czy białoruskich, czy zaangażowaniu w walkę samych dominikanów. Wspominał jedynie o rekwizycjach, udzielaniu kwatery, a kiedy gubernator wileński zarządził przejście tamtejszego klasztoru na szpital, o przymusowym przemieszczaniu zakonników w ramach prowincji⁶³. Obawy prowincjała o członków wspólnoty były bardzo realne i nie dotyczyły jedynie bezpośredniego udziału w walkach. Świadczy o tym zapis: „Z Merecza [...] wzięli do aresztu księży na doniesienie, jakby z Polski czytali pisma...”, areszt dotknął aż 12 osób⁶⁴. Tylko kilka uwag poświęcił „litewskim amazonkom”, a zwłaszcza Emilii Plater⁶⁵. W końcu zaś zanotował:

„Słyszem, że w Polsce już grob zbudowany. Forteca Modlin wzięta, armaty zabrane, reszta wojska jakoby do Prus poszła. Są to wieści jakoby z gazet i z publicznego odgłosu wzięte...”⁶⁶. Zdawkowo zupełnie wspominał jeszcze o szturmie Warszawy, „wyjściu” powstańców do Prus i Francji.

Cytowany *Dziennik wizytatora* nie wyczerpuje prac tego autora. Najbardziej znanym i wielokrotnie cytowanym w literaturze dziełem Ciecierskiego jest *Pamiętnik xiędza Ciecierskiego*, który dokumentuje jego pobyt na Syberii⁶⁷. Ciecierski, przeor klasztoru Świętego Ducha w Wilnie, w 1797 roku został aresztowany ze względu

⁶³ *Dziennik wizytatora*, s. 190.

⁶⁴ *Dziennik wizytatora*, s. 191.

⁶⁵ „A dziś przeprawić się chce przez Wilią piechota, przy ktorej zostaią nawet amazonki – Platerówna i inne. Boję się, aby nie spotkały kozaków!”, „O toż i amazonki Litewskie! Pod imieniem Sarmatek przybyli do Poporc! Wojsko szczególne pod komendą panny Platerówny i maleńskiego Giedroycia. Od dnia wczorayszego jeszcze do godziny siódmej wieczornej nie wyruszyły się panienki. Mają przy sobie trzech, czy czterech zbiegłych moskalów...”. Zob. *Dziennik wizytatora*, s. 188.

⁶⁶ *Dziennik wizytatora*, s. 193.

⁶⁷ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Wrocław, rkps 2030/I *Pamiętnik ks. [Faustyna] Ciecierskiego przeora Dominikanów w Wilnie, zesłanego w Sybir r. 1797*. Jest to jeden ze znanych egzemplarzy, prócz datowanego na 1806 r. rękopisu wydanego przez A. Bielowskiego znane są kopie tekstu zachowane w zbiorach litewskich. Zob. LMAVB, rkps F18–204a [F. Ciecierski], *Pamiętnik Ciecierskiego, przeora dominikanów wileńskich (o ssyłce w Sybir w 1797 g.) napieczętowany w Lwowie 1865 r., Tom drugi. Znaczniejszych przypadków pewnego z Syberii powrotnego Polaka*; LMAB, rkps F18–204b [Idem], *Zapiski sossannogo w Sibir [Pamiętnik Ciecierskiego]; Pamiętnik xiędza Ciecierskiego przeora Dominikanów wileńskich, zawierający jego i towarzyszków jego przygody, doznane na Sybirze w latach. 1797–1801*, Lwów 1865; F. Ciecierski, *Znaczniejszych przypadków pewnego powrotnego Polaka w 1801 roku, z najobszerniejszej kopii rękopiśmiennej do druku przygot. A. Kuczyński, Z. J. Wójcik*, Warszawa-Wrocław 1998. Zob. też A. Ročko, *Pamiętniki polskich zesłańców na Syberię w XVIII wieku*, Olsztyn 2001, s. 39–41; B. Rok, *Podróżnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVIII w.*, „Studia Slavica et Balcanica Petropolitana” 2011, nr 2(10), s. 55–69; Idem, *Podróże litewskich duchownych w drugiej połowie XVIII w.*, [w:] *Między Zachodem a Wschodem. Studia ku czci profesora Jacka Staszewskiego*, t. 2, red. J. Dumanowski, K. Mikulski, J. Poraziński i S. Roszak, Toruń 2003, s. 509–517; M. Jackiewicz, *Ksiądz Faustyn Ciecierski i jego „Pamiętnik z Syberii”*, „W drodze” 1985, nr 10, s. 47–50; *Sybir romantyków*, [oprac. i wybór] Z. Trojanowiczowa, Poznań 1993, s. 298–308; A. Brus, E. Kaczyńska, W. Śliwowska, *Zesłanie i katoga na Sybe-*

na zaangażowanie w przygotowanie insurekcji Jakuba Jasińskiego. Udział w tzw. „asocjacji wileńskiej” doprowadził do skazania go na karę śmierci, którą zamieniono na katorgę. Ciecierski powrócił do swojej prowincji po ułaskawieniu w 1801 roku. Zachowany *Pamiętnik* jest docenianym przez badaczy przykładem relacji zesłańca, która skupia się nie tylko na notowaniu bieżącego życia, ale zawiera też bogate informacje historyczne, obyczajowe, etnograficzne czy etnologiczne⁶⁸.

Wymienione przykłady wybrano jako najbardziej reprezentatywne dla ukazania dbałości zakonników Prowincji Litewskiej dominikanów o dokumentowanie dziejów własnego zakonu. Nadmienić trzeba, że prace dziejopisarskie podejmowali i inni bracia kaznodzieje związani z Prowincją Litewską, np. Paweł Franciszek Ruszel (†1658)⁶⁹ i Klemens Chodykiewicz (†1797)⁷⁰. W przywołanych tekstach widoczna

rii w dziejach Polaków 1815–1914, Warszawa 1992, s. 207–209; W. Masiarz, *Ksiądz Faustyn Ciecierski w nerczyńskiej katordze 1798–1801*, „Literatura Ludowa” 2000 R. 44 nr 2, s. 72–75.

⁶⁸ B. Rok, *Podróżnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVIII w.*, „Studia Slavica et Balcanica Petropolitana” 2011, nr 2(10), s. 55–69; B. Rok, *Podróże litewskich duchownych w drugiej połowie XVIII w.*, [w:] *Między Zachodem a Wschodem. Studia ku czci profesora Jacka Staszewskiego*, t. 2, red. J. Dumanowski, K. Mikulski, J. Poraziński i S. Roszak, Toruń 2003, s. 509–517; A. Ročko, *Pamiętniki polskich zesłańców na Syberię w XVIII wieku*, Olsztyn 2001, s. 39–41; A. Ročko, *Podróże litewskich duchownych w drugiej połowie XVIII w.*, [w:] *Między Zachodem a Wschodem. Studia ku czci profesora Jacka Staszewskiego*, t. 2, red. J. Dumanowski, K. Mikulski, J. Poraziński i S. Roszak, Toruń 2003, s. 509–517; J. Rzońca, *Syberyjskie zesłanie Faustyna Ciecierskiego, przeora dominikanów w Wilnie, w świetle jego pamiętnika (relacja z drogi i pobytu)*, [w:] *Polacy w dziejach Europy Środkowej i Rosji (XVI–XX w.)*, red. J. Rzońca, Opole 2004, s. 103–115; J. Rzońca, *Obraz Syberii (Daurii-Zabajkala) w pamiętniku zesłańca księdza Faustyna Ciecierskiego*, [w:] *Polacy w dziejach Europy Środkowej i Rosji (XVI–XX w.)*, Opole 2004, s. 117–132; J. Rzońca, *Syberyjskie zesłanie w 1797 r. przeora dominikanów w Wilnie, księdza Faustyna Ciecierskiego (na podstawie rękopisu jego pamiętnika)*, [w:] *Wilno i świat. Dzieje środowiska intelektualnego*, t. 1, red. E. Feliksiak, M. Leś, Białystok 2002, s. 83–92; E. Tryjarski, *Fish, animals and herbs of Dauria as described by Rev. Father Faustyn Ciecierski*, „Studia Turcologica Cracoviensia” 2005, vol. 10, s. 473–479; A. Kuczyński, *Wkład polskich podróżników do historii etnografii. „Pamiętnik” Faustyna Ciecierskiego jako źródło etnograficzne XVIII wieku*, „Etnografia Polska” 1971, t. 15, z. 2, s. 201–224; A. Kuczyński, *Polsko-irkucka historia*, „Kresy Literackie” 1994, nr 1–2 s. 32–36; *Ludy dalekie a bliskie. Antologia polskich relacji o ludach Syberii*, wybór i komentarz A. Kuczyński, Wrocław 1989; *Polskie opisanie świata. Studia z dziejów poznania kultur ludowych i plemiennych*, wybór i oprac. A. Kuczyński, t. 1, Wrocław 1994; F. Ciecierski, *Tunguzy z łuku przednio strzelają*, [w:] *Polskie opisanie świata. Studia z dziejów poznania kultur ludowych i plemiennych*, t. 1: *Azja i Afryka*, wybór i oprac. A. Kuczyński, Wrocław 1994; *Dwa polskie pamiętniki z Syberii: XVII i XVIII wiek*, red. A. Kuczyński, Wrocław 1996, s. 11; M. Jackiewicz, *Ksiądz Faustyn Ciecierski i jego „Pamiętnik z Syberii”*, „W drodze” 1985, 10, s. 47–50; E. Kajdański, *Długi cień wielkiego muru. Jak Polacy odkrywali Chinę*, Warszawa 2005, s. 127–143; A. Мальдзіс, *Таямніцы старажытных сховішчаў*, Мінск 1974; Географы і падарожнікі Беларусі, Мінск 1999; W. Gryckiewicz, *Puteshestviya nashich zemlyakov. Iz istorii stranovedeniya Belorussii*, Minsk 1968; V. Tsitov, *Polacy i Białorusini na Syberii. Przyczynki do historiografii i identyfikacji etnicznej*, [w:] *Pytanni mastctwaznaustwa, etnologii i falklarystyki*. Mińsk 2008, s. 413–422; B. Szostakowicz, *Istorija Poliakov w Sibiri (XVII–XIX w.)*, Irkuck 1995.

⁶⁹ P. Ruszel, *Triumf na dzień chwalebny Jacka świętego [...] z przedziwnych i wielce cudownych spraw jego... kazaniem ogłoszony [...]*, W Wilnie: s.n., 1641.

⁷⁰ K. Chodykiewicz, *De rebus gestis in Provincia Russiae Ordinis Praedicatorum commentarius libris XI digestus in duas partes divisus [...]*, w Berdyczowiae: typis Fortalitit Beatissimae Virginis Mariae, 1780; S. Barącz, *Rys dziejów...* t. 2, s. 129–134. Zob. też E. Ozorowski, *Ruszel Paweł Franciszek*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich...*, t. 3, Warszawa 1982, s. 524.

jest nie tylko dbałość o precyzję faktograficzną, ale i realizację specyficznej roli przypisanej zakonnej literaturze historiograficznej.

Pisarstwo historyczne miejscowych dominikanów służyło budowaniu wspólnoty, szukało jej historycznego potwierdzenia, tak w wymiarze indywidualnym, jak i zbiorowym. Dokumentowało istnienie zakonu, ale miało też znaczenie wychowawcze i etyczne. Jeśli dla człowieka średniowiecznego: „Znajomość wydarzeń i zachowań w różnych sytuacjach życiowych były ważnym zbiorem przykładów, które skłaniały do porównywania, następnie zaś do wartościowania i podejmowania słusznych decyzji a także tworzenia norm”⁷¹, nie można tej wartości, która podnosi, że *historia docet* i *historia est magistra vitae* nie zastosować i do dominikanów Prowincji Litewskiej.

Bibliografia

- Borkowska M., *Łatanie pamięci. Czyli rzecz o klasztorzym kronikarstwie retrospektywnym*, „Znak” 1995, t. 47, nr 480 (5), s. 103–110.
- Brzozowski S., *Litewska prowincja dominikanów*, [w:] *Dominikanie. Gdańsk – Polska – Europa*, red. D. A. Dekański, A. Gołęmbnik, M. Grubka, Gdańsk-Pelplin 2003, s. 139–164.
- Brzozowski S., *Misje ludowe dominikanów prowincji litewskiej 1751–1826*, Lublin 2009.
- Brzozowski S., *Prowincja białoruska Zakonu Kaznodziejskiego pod wezwaniem św. Stanisława. Dominikanie na ziemiach zabranych przez Rosję po pierwszym rozbiore (1772–1801)*, „Przegląd Tomistyczny” 2007, t. 13, z. 1, s. 239–253.
- Brzozowski S., *Klasztor dominikanów na Łukiszkach w Wilnie 1642–1844*, „Lituanica Slavica Poseniensiensis” 2008, t. 13, s. 217–286.
- Dzieje dominikanów w Polsce XIII–XVIII wiek. Historiografia i warsztat badawczy historyka*, red. H. Gapski, J. Kłoczowski, J. A. Spież, Lublin 2006.
- Kielar P., *Działalność misyjna dominikanów prowincji litewskiej w XIX wieku*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 1, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1975, s. 687–696.
- Miławicki M., *Dominikanie na kresach wschodnich Rzeczypospolitej Obojga Narodów (teren dzisiejszej Białorusi)*, „Folia Historica Cracoviensia” 2014, vol. 20, s. 95–153.
- Pietrkiewicz I., „А з Белаі Русі даносяць...”. Беларусь у рукапіснай спадчыне віленскага дамініканца Фаўстына Цяцёрскага, „Arche” 2014, nr 1–2 (88–89), s. 112–119.
- Pietrkiewicz I., *Rękopiśmienna spuścizna Faustyina Ciecierskiego jako źródło do dziejów kultury intelektualnej dominikanów prowincji litewskiej początku XIX wieku*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2013, z. 11, s. 103–123.
- Roćko A., *Pamiętniki polskich zesańców na Syberię w XVIII wieku*, Olsztyn 2001, s. 39–41.
- Rok B., *Podróże litewskich duchownych w drugiej połowie XVIII w.*, [w:] *Między Zachodem a Wschodem. Studia ku czci profesora Jacka Staszewskiego*, t. 2, red. J. Dumanowski, K. Mikulski, J. Poraziński, i S. Roszak, Toruń 2003, s. 509–517.
- Rzońca J., *Syberyjskie zesłanie Faustyina Ciecierskiego, przeora dominikanów w Wilnie, w świetle jego pamiętnika (relacja z drogi i pobytu)*, [w:] *Polacy w dziejach Europy Środkowej i Rosji. (XVI–XX w.)*, red. J. Rzońca, Opole 2004, s. 103–115.

⁷¹ S. Zonenberg, *Funkcja historii w zakonie dominikańskim...*, s. 121.

- Spyra J., *Historiografia a tożsamość regionalna w czasach nowożytnych na przykładzie Śląska Cieszyńskiego w okresie od XVI do początku XX wieku*, Częstochowa 2015, s. 169–188.
- Targosz K., *Piórem zakonnicy. Kronikarki w Polsce XVII w. o swoich zakonach i swoich czasach*, Kraków 2002.
- Wenta J., *Bemerkungen zur Funktion des historiographischen Textes im Deutschordenskonvent im Mittelalter. Kategorie – Stiftung des Ordens*, [w:] *Chroniques en tous genres. Actes du colloque d'Amiens, mars 2006*, red. P. H. Andersen, D. Buschinger, Amiens 2006, s. 109–116.
- Wenta J., *Dziejopisarstwo w klasztorze. Środowiska a formy dziejopisarskie na przykładzie Prus*, [w:] *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski*, red. A. Pobóg-Lenartowicz, M. Derwich, Opole 1995, s. 159–171.
- Wenta J., *Kronika w klasztorze. Typ tekstu dziejopisarskiego?*, [w:] *Formuła, archetyp, konwencja w źródle historycznym*, red. A. Górak, K. Skupieński, Radzyń Podlaski 2006, s. 53–64.
- Zonenberg S., *Funkcja historii w zakonie dominikańskim oraz czynniki kształtujące pamięć historyczną dominikanina w średniowieczu*, „Sensus Historiae” 2012, vol. 9 nr 4, s. 119–120.
- Zonenberg S., *Początki dziejopisarstwa dominikańskiego dotyczącego historii własnej wspólnoty. Próba systematyzacji*, w: *Święty Jacek i dziedzictwo dominikańskie*, red. E. Mateja, A. Pobóg-Lenartowicz, M. Rowińska-Szczepaniak, Opole 2008, s. 185–193.

Historiographical texts in the environment of the Dominican order in Lithuanian Province – selected examples

Abstract

Historiographical literature functioning in church circles, and particularly monastic ones, is an interesting area of analysis of the meaning of historical writing for these communities. Orders built their identity by referring to both the spiritual values and ethical, legal and historical ones. Relying on the written word, so typical for religious communities, indicates the use of historiography in many contexts, for example in sacred literature, texts devoted to commemoration of others, preaching, historical or hagiographical literature, but also pragmatic texts. A model example are the Dominicans, the order holding a dense network of monasteries on lands belonging to the Crown and the Grand Duchy of Lithuania. All specific historiographical factors of religious texts, their goals and roles, are discussed on the example of Lithuanian province of the order fighting for its independence. Dominican authors of historical works addressed them both to the religious and external reader, used them in the preaching work by giving them the character of utility, correlated with the pastoral activity. In historiographical works it was important to combine the element of historical teaching with didactic one, the latter playing a very important role. It seems that recalled exemplifications clearly illustrate the importance of historiography for determining the location of this order in the world, and illustrate the specificity of its existence in the broader context of culture model.

Key words: historiography, history, religious orders, the Dominicans

Iwona Pietrkiewicz
Pedagogical University of Cracow
Institute of Information Sciences